

MYKHEIENKO Iu.	
Novelization of the Constitution of Ukraine (Epistemological Aspect)	153
SAVKIN O.	
Problem of Establishing the Truth during Criminal Proceedings.....	162
SOLOTKYI S.	
The Ontological Meaning of Legitimate Expectations in the Context of Constitutional and Legal Protection of Human Rights	171
SHERSHEL O.	
Limitation of Human Rights: Philosophic and Legal Aspect.....	180

REVIEWS

BESCHASTNYI V.	
Actual Problems of Prevention of Criminal Offenses in the Field of Traffic Safety and Operation of Road Transport	187
<i>Review of the book: Rudyk M. Prevention of criminal offenses in the field of traffic safety and operation of road transport in Ukraine : monograph. Kyiv : 7BC, 2023. 405 p.</i>	
CHERNIAVSKYI S.	
Forensic Methods of Investigation of Criminal Offenses in the Sphere of Economic Activity in Ukraine: Theory and Practice	190
<i>Review of the book: Trach S. Forensic methods of investigation of criminal offenses in the sphere of economic activity in Ukraine : monograph. Odesa : Helvetyka, 2023. 452 p.</i>	
MARCHAK V.	
Current Issues of Philosophical-Legal and Normative Foundations of the Implementation of the Right to Housing in Ukraine	193
<i>Review of the book: Komnatnyi S. Philosophical-legal and normative foundations of the implementation of housing policy and the right to housing in Ukraine : monograph. Kyiv : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2022. 341 p.</i>	

SCIENTIFIC SCHOOLS

KRAVETS V., NOSENKO O.	
The Philosophy of Life and Scientific Activity of Academician M. V. Kostytskyi (on the Occasion of the 75 th Anniversary)	196
ATTENTION AUTHORS!	202

DOI: 10.33270/01232502.9
УДК 340

Методологія теоретичного та практичного пізнання в юриспруденції як у науково-практичному комплексі

КОСТИЦЬКИЙ Михайло*

доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) НАПрН України, член-кореспондент НАПН України, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2093-2513>;

КУШАКОВА-КОСТИЦЬКА Наталія

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1116-4751>

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена певною невизначеністю щодо питань, пов'язаних з вибором методології наукових розвідок в українській юриспруденції. Автори стверджують, що немає піраміди методологій пізнання в юриспруденції (три- або чотириступеневих), оскільки існує «горизонтальне» розташування методологій, і дослідник (науковець) сам формує мозаїку методологій у своєму пізнанні. Панівні позитивістська та нормативістська методології пізнання, особливо в юридичній практиці, у вітчизняному науково-практичному комплексі юриспруденції конкуруватимуть через входження до європейського простору, де активно відбувається синтез континентальної та англо-саксонської систем праворозуміння і правозастосування. Метою дослідження є виявлення методологічних закономірностей в українській юридичній науці та практиці, участь її в інтеграційних процесах, характерних для Європи. Методологічним підґрунтям дослідження є поліметодологічний «горизонтальний» підхід. Викладений матеріал становить певну наукову новизну, оскільки питання методології пізнання в юриспруденції зрідка висвітлюються та ще рідше досліджуються, передусім у контексті проблеми методології юриспруденції як науково-практичного комплексу та розроблення концептуальних поглядів на специфіку юридичного пізнання на теоретичному й практичному рівнях. Доведено, що юристам (як теоретикам, так і практикам) доцільно знати тенденції в розвитку юриспруденції на європейських теренах та їхній вплив на розвиток цього науково-практичного комплексу в Україні. Практична значущість дослідження полягає в тому, що автори запропонували новий концептуальний підхід, який визначає юриспруденцію як єдиний теоретично-практичний комплекс із відповідною специфікою методологій пізнання на рівні юридичної науки (теоретичний рівень) і юридичного правозастосування (практичний рівень)

Ключові слова: юриспруденція; науково-практичний комплекс; юридична наука; юридична практика; методологія; методи; інтеграція

Історія статті:

Отримано: 22.02.2023

Переглянуто: 17.03.2023

Прийнято: 25.04.2023

Рекомендоване посилання:

Костицький М., Кушакова-Костицька Н. Методологія теоретичного та практичного пізнання в юриспруденції як у науково-практичному комплексі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1 (25). С. 9–17. doi: 10.33270/01232502.9.

*Відповідальний автор

Вступ

Проблема методології пізнання є вкрай важливою у вітчизняній науці та практиці, зокрема в юридичній. Це пов'язано з переборюванням діалектико-матеріалістичного підходу до пізнання, який нам дістався як спадщина від попередньої епохи. Ідеологічний контроль у сфері пізнання, особливо в гуманітарних і соціальних сферах, по суті визначав і зміст, і форму пізнання. Звідси пошуки в так званій ієрархії методологій, зокрема в юриспруденції (триступеневої). Сентенції про цю «піраміду» методологій поступово перетікають з наукових трактатів до навчальних посібників і підручників (особливо з теорії держави та права) і знівечують юридичний світогляд студентів-юристів. Видається, піраміди методологій не існує. Це штучний витвір, спадщина від методології матеріалістичної діалектики, зумовленою тріадою єдності теорії пізнання, логіки та методології. Ці три поняття не лише різновірневі, а й не синонімічні. З іншого боку, якщо запитати авторів зазначених наукових сентенцій, де та як застосовуються філософські методології в юриспруденції, напевно переважна більшість не зможе надати чіткої відповіді.

Отже, на нашу думку, потрібно порушити питання методології пізнання в юриспруденції з тією метою, щоб зрештою позбутися минулих хибних сентенцій як в теорії, так і на практиці, про що свідчать і дослідження інших українських учених (Mikhailina, & Hotsuliak, 2021; Корча, 2020; Serdiuk, 2005).

Матеріали та методи

Для подальшого розвитку сучасного правознавства важливим є акцентування на застарілих підходах до пізнання в юридичній теорії та практиці, демонстрація того, що в такому пізнанні можуть застосовуватися як класичні методології (логічна, лінгвістична, математична), так і новітні (системна, синергетична, структуралістська тощо).

Автори ставили за мету ще раз наголосити на питаннях методології в юриспруденції як науково-практичному комплексі та представити на суд юридичної громадськості власні погляди на ці проблеми на підставі новітніх досліджень у галузі юридичних та інших соціальних наук (Такема, 2021; Dickson, 2022).

У статті дослідження проблеми методології юриспруденції як науково-практичного комплексу та вироблення концептуальних поглядів на особливості юридичного пізнання на теоретичному й практичному рівнях спирається на поліметодологічний «горизонтальний» підхід. Автори демонструють, як філософські та інші методи пізнання впливають на методи пізнання в юриспруденції, однак негативно ставляться до прямого перенесення філософських чи природничо-наукових методів до неї. Саме тому заперечують перейменування методів, зокрема це

стосується «юридичних» методів у випадку, коли фактично йдеться про логічну методологію, яка стає в юриспруденції «догматичною» або «юридичною».

Результати й обговорення

Науково-практичний комплекс – це не розривний зв'язок теорії та практики в певному зрізі (аспекті) соціальної дійсності. У цьому комплексі теорія не може розвиватися або навіть не існує без практики. Вони становлять нерозривну дуальну пару та постійно й системно взаємодіють. Науково-практичними комплексами є педагогіка, психологія, медицина, техніка та юриспруденція. Термін «юриспруденція» походить від латинського слова *juris prudentia*, де *juris* (*jus*) означає право, а *prudentia* – знання, науку. Поняття юриспруденції використовують як у значенні юридичної науки, так і щодо юридичної практики. На наш погляд, до юриспруденції має належати і юридична освіта.

У вказаному науково-практичному комплексі виокремлено юридичну науку як систему знань про об'єктивні закономірності виникнення та розвитку права, держави, державних інституцій і функцій держави, про їхнє значення в суспільному житті. Юридична наука належить до суспільних наук і вочевидь її об'єкти пізнання – право та держава – можуть ставати об'єктами пізнання й інших наук, зокрема соціології, політології, практичної філософії чи таких дуальних наук, як філософія права, юридична психологія, правова інформаціологія.

Методами чи, власне, методологіями пізнання в юридичній науці є логічна, лінгвістична, математична, позитивістська, юснатуралістична та інші методології. Юристи-теоретики часто зазначають наявність в юриспруденції власного методу – юридичного (Yatsenko, 2018; Babkin, 2014; Chaikovskiy, 2004). Як було вказано вище, такі твердження є проєктуванням в юриспруденцію тріади матеріалістичної діалектики, тобто концепції єдності теорії пізнання, логіки й методу. Практика правничих досліджень доводить, що йдеться не про власний «юридичний метод», а про міркування з приводу того, що юридичний метод – це сукупність логічних прийомів і способів пізнання загальних і спеціальних закономірностей виникнення розвитку та функціонування права й держави. Попри багатослів'я у визначенні, напевно, слід акцентувати саме на логічних прийомах і способах пізнання, які є основою логічної методології – однієї з перших, яка застосовувалася в юридичному пізнанні (Kostytskyi, 2014), а також у будь-якому іншому виді пізнання. Термін «логічний» у жодному разі не є синонімом, рівнозначним чи навіть подібним до терміну «юридичний». Попри це, в юридичній науці, зокрема в теорії держави і права (як і в низці юридичних галузевих наук) наразі існує догматичне та схоластичне трактування

«юридичного методу» як логічного. Крім того, іноді зазначають ще «догматичний» метод в юридичній науці, котрий фактично виявляється знов-таки методом.

Цікавим є питанням про те, до якого виду наук (природничих, соціальних, гуманітарних) належить юридична наука. У цьому аспекті слід зауважити, що наукою не вичерпується пізнавальна діяльність, вона здійснюється через філософію, релігію, мистецтво, побутову діяльність (практику). Філософи та наукознавці виокремили (умовно) в науці такі її види: природничі, гуманітарні та соціальні. Предметом пізнання перших була природа, її різновиди, других – людина (психологія, соціологія, історія, лінгвістика), третіх – суспільство та його складові. Отже, поділ наук на види є досить умовним, адже й гуманітарні, і соціальні науки вивчають як людину, так і соціум, а відповідно до концепції теорії ноосфери В. І. Вернадського природні, біологічні, навіть геологічні явища, які вивчає природнича наука, невідривні від людини та суспільства (Jasečková, Konvit, & Vartiak, 2022). «Великий синтез» наукового знання та пізнання, який намітився в останній чверті ХХ ст., робить умовним і навіть штучним поділ наукового знання на природниче, гуманітарне та соціальне. Тому можна вважати, що міркування про те, що юридична наука черпає знання з усіх трьох видів наук, має слушність. Але все ж таки, до якого виду тяжіє юридична наука? Якщо в центрі природничих наук є Природа, гуманітарних – Людина, соціальних – Суспільство, то юриспруденція, безперечно, тяжіє до соціальних наук. У наукознавстві, філософії науки переважно прослідковується тенденція до людиноцентризму (Kremen, 2009). Юридична наука як консервативна, хоча значною мірою орієнтована на права людини та їхній захист, залишається наукою про право (законодавство) й державу як надособистісне та надсуспільне утворення. Юридична наука, ґрунтуючись на позитивізмі та нормативізмі, забезпечує юридичну практику абстрактними схемами й конструкціями про праворозуміння, правовідносини, правотворення, правопорушення, державну владу, державні органи та їх функції, правову державу, відповідальність, правопорядок, законність тощо. Але самої людини (принаймні у філософсько-правовому ракурсі) в таких теоретизуваннях не проглядається. Філософія права та юридична психологія прагнуть «олюднити» (гуманізувати) юриспруденцію, але це вдається непросто і не дуже ефективно. Виникає логічне питання стосовно того, для чого потрібна юриспруденція – в теорії і практиці без людини, з догматичними абстракціями на зразок суб'єкт правовідносин, суб'єкт правопорушення, громадянин чи особа без громадянства тощо. Однак дізнавачі, досудові слідчі, прокурори та навіть судді воліють мати справу з цими догматичними формулами, ніж здійснювати

захист прав і законних інтересів конкретної людини, про що свідчить статистика виправдальних вироків¹.

Інтеграція української юриспруденції в європейську та світову систему права та юридичної практики неминуче порушить питання: «А де людина?», – і змусить вітчизняних теоретиків і практиків повернутися до неї (людини) обличчям. Тому з огляду на всезагальну інтеграцію наукового знання юриспруденція з суто соціальної науки неминуче трансформується на комплексну науку з гуманітарними та природничими відтінками. Інакше кажучи, юриспруденція пізнає не лише штучний світ, створений людиною (право, закони, традиції, звичаї, державу та її органи тощо), а й природний світ, що виник без людини та поза людиною. Юридична наука (теорія) виникає з потреб практики та має на меті встановити закономірності формування права як соціального регулятора поведінки людини, розбудови й розвитку держави як соціальної організації та її функцій. Причому право й держава вбачаються як об'єктивні та неминучі утворення людської діяльності й людського пізнання. У пізнанні права та держави юридична наука успішно конкурує з іншими видами освоєння й пізнання соціальної дійсності – релігією, мистецтвом, буденним пізнанням. Навряд чи може бути конкурентним наукове пізнання права та держави порівняно з філософським пізнанням. Останнє є універсальним, всезагальним, цілісним і юридичним, науковим пізнанням вказаних об'єктів. Воно характеризується як пригадування (за Платоном) – теорія анамнесіса чи як відображення (в моделях матеріалізму й емпіризму). Природу пізнавальної діяльності у філософії розглядають у праксеологічному, семантичному й аналітичному підходах. Увагу на практичну сторону пізнання, характерну для марксизму, пов'язують із так званим «випереджувальним відображенням дійсності» й трактують як важливий момент соціально-історичної практики суспільства або перетворюючий природу фактор. У структурі філософського пізнання виокремлюють чуттєвий і раціональний рівень (Reshetov, Kyrylchuk, & Stezhko, 2010; Nowak, & Ziomek, 2019). І тут слід зауважити, що сучасне філософське трактування цих рівнів запозичене з психології, що цілком очікувано, адже до останньої третини ХІХ ст. поділу на філософію та психологію не було (Kokhanov, 2016). Основними формами чуттєвого пізнання є відчуття, сприйняття, уявлення, які виникають через безпосередню взаємодію пізнаючого суб'єкта й об'єкта. У результаті отримане знання має конкретний, індивідуальний і ситуативний характер. Раціональне пізнання передбачає можливість об'єкти-

¹ Крапивін Є. 1% виправданих в Україні та США: чому важливо правильно тлумачити дані кримінальної статистики? *Just*. 21 грудня, 2021. <https://justtalk.com.ua>.

вації індивідуальних знань, їх узагальнення, трансляції тощо.

Формами раціонального пізнання є поняття, судження, умовиводи, тобто ті категорії, якими диспонує логіка. Крім того, проблеми пізнання вивчають у межах таких філософських дисциплін, як гносеологія, епістемологія, культурологія, філософія науки (Murashkin, 2021). Наукознавство, соціологія знання та науки, когнітивна психологія доповнюють цей перелік, хоча, у певному сенсі, вони і не є філософськими дисциплінами (Sliusarevskiy et al., 2018).

Розвиток філософії та соціальна практика спростували формулу, яка домінувала майже вісім десятиліть у марксизмі: «від живого споглядання до абстрактного мислення та від нього – до практики, – такий діалектичний шлях пізнання істини, пізнання об'єктивної реальності» (Chaikovskiy, 2004). Зазначена формула швидше описує процес пізнання, характерний для приматів, які дійсно спочатку «споглядають», потім «розмислюють», а вже пізніше діють. Шлях же пізнання людини – це рух від локальних і стандартних контекстів досвіду до різноманітніших й універсальніших контекстів. Причому чуттєві та раціональні елементи пізнання наявні на кожному етапі процесу. У пізнавальному процесі не домінує абстрактно-понятійний аспект над чуттєво-образним. Гармонійний розвиток пізнання передбачає збільшення різновидів і засобів пізнання, диференціацію типів пізнавальних відносин зі світом. Соціально-гуманітарне пізнання, з яким нерозривно пов'язане юридичне пізнання, виникло та розвинулося задовго до пізнання в природничих науках. Воно пов'язане з регулюванням політичних, етичних, правових, економічних і навіть особистісних відносин (Makarov, 2021). Такі фундаментальні поняття, як порядок, правило, закон, відповідальність, першопочатково мали соціальний смисл. Причому статус науковості вони набули після певного розвитку філософії та природничих наук, залишаючись зорієнтованими на безпосереднє практичне застосування.

Юридична наука як специфічний вид пізнавальної діяльності спрямована на вироблення об'єктивних, правильних, обґрунтованих знань про право та державу, закономірність їх виникнення в соціумі та розвитку і функціонування.

Вона повинна виконувати прогностичну функцію – передбачати власний саморозвиток, потребу в правовому та законодавчому врегулюванні суспільних відносин у певний історичний період, а також розробляти концепції правового та законодавчого врегулювання певних напрямів суспільного життя.

Не менш важливою функцією юридичної науки є коментаторська. Сучасні закони за своєю чіткістю, простотою та зрозумілістю далекі від древніх законів. Закони Хаммурапі, Закони 16 таблиць Салонна, римські закони XII таблиць чи

«Руська правда» були зрозумілі та доступні як сучасникам, так і сьогоднішньому читачеві. Мільйон (!) нормативних актів, прийнятих в Україні за роки незалежності, напевно, більше відповідають постулату Наполеона «писати коротко та незрозуміло», ніж принципам творення законів й інших нормативних актів у стародавні часи. Тобто їх тексти недостатньо зрозумілі й доступні загалом – громадянам держави, а іноді й професійним юристам.

Отже, є потреба в наукових або науково-практичних коментарях не лише щодо окремих законів (кодексів), інших нормативних актів, а й навіть і Конституції. Якщо вважати такі коментарі доктринальним тлумаченням, яке пізніше буде використане юридичною практикою, то це, напевно, позитивний процес, оскільки свідчить про відхід практики від методології позитивізму та нормативізму, та ще й тому, що прагнення законодавця та суб'єктів нормотворчості все врегулювати законами та нормативними актами безперспективне. Це намагання спіймати вітер чи гонитва за міражем? Суспільні відносини є достатньо динамічними та багатограними, і бажання втиснути їх врегулювання в закони та підзаконні акти – нездійснене. Можливо, розширення права судів в юридичній практиці (за англо-саксонською моделлю) дало б змогу вчасно й ефективно діяти в соціумі, який змінюється (Choduń, 2022).

Важливою функцією юриспруденції (юридичної науки) є дидактична, яка полягає в забезпеченні викладання юридичних дисциплін, підготовці юридичних кадрів (Frank, 1985). Загалом вона виконується. Хоча домінування методології позитивізму й нормативізму в юридичній практиці та в теорії неминуче переноситься й до студентської аудиторії. Лише останніми роками спостерігаємо відхід від цих методологій університетських професорів і доцентів, переважно в центрах юридичної науки та дидактики.

У юриспруденції як науково-практичному комплексі виявляється чуттєве, раціональне й інтуїтивне пізнання. Іноді важко розмежовувати їхні вияви як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Тобто і в юридичній теорії, і в юридичній практиці можуть бути використані ті ж форми, рівні та методи пізнання. Останні пов'язані з методологією пізнання, яка в системі «метод – методика – методологія» є верхнім світоглядним рівнем, що ґрунтується на вже наявних теоріях, доктринах, концепціях (Coleman, 2012). Методологію часто плутають з методикою як технологією застосування того чи іншого методу пізнання. Цікавим є те, що в юриспруденції цим грішать більшість теоретиків і практиків. Показовим є те, що фахівці вищого рангу в юриспруденції все ж пов'язують методологію зі світоглядним рівнем пізнання.

Методологія (від грецьк. *methodos* – шлях дослідження чи пізнання, *logos* – вчення) як термін складається з двох слів, де метод розуміється як шлях до чогось, прослідковування, дослідження, спосіб, досягнення мети, сукупність прийомів й операцій теоретичного чи практичного освоєння дійсності, а логос – це поняття, вчення, наука (Yolon, 2002). Тобто методологія – це вчення про метод пізнання, сукупність прийомів дослідження, теорію чи концепцію, яка є підґрунтям певного методу пізнання.

Наразі в юриспруденції щодо методології пізнання виокремлюють два підходи: науковий і філософський (Balynska, & Yaschenko, 2018). Науковий підхід – застосування таких загальнонаукових методів, як системний, соціологічний, кібернетичний та інші в юридичній теорії (здебільшого) та практиці. Особливо популярним такий підхід був в останній чверті ХХ ст. Застосування загальнонаукових методів певним чином збагачувало юридичну науку. Однак і сприяло поширенню думки про відрубність, відособленість юриспруденції, особливо її теоретичної частини.

Філософський підхід полягає в тому, що принципи, закони та категорії філософії застосовуються для пізнання права, держави, їх генезису, вияву, функціонування. Філософський підхід існував у 20-х роках ХХ ст. Пізніше він півстоліття був ідеологічно заборонений і замінений радянським нормативізмом. Відроджений у 70-х роках ХХ ст., він пов'язував пізнання в юриспруденції з методом матеріалістичної діалектики як універсальним, єдино правильним та ієрархічно вищим за конкретно- і загальнонаукові методи.

Тотальну критику такої методології здійснив австрійський філософ і мислитель, автор ідеї методологічного анархізму Пауль Фейєрабенд. У своїй головній праці «Проти методу: нарис анархічної теорії знання» він порівнює методологію з ідеологічним примусом, силою, яка є зверхньою над людиною та державою і яка мусить бути скинута з цього п'єдесталу. Він відкидає піраміду методологій і обстоє право передусім ученого обирати чи творити методологію (Feuerabend, 1975).

Упродовж кількох років Національна академія правових наук України впорядковувала Велику українську юридичну енциклопедію у двадцяти томах. Одним з перших вийшов том «Філософія права». У статті, присвяченій методології правового пізнання, знову йдеться про чотири групи методів такого пізнання: філософські, загальнонаукові, окремо – наукові та спеціальні (Oborotov, & Horobets, 2017). У другій статті йдеться вже про тривірневу конструкцію методологій: філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи (Danulian, & Dzoban, 2017). Хоча в цих статтях не зазначено ієрархію методів, з їх тексту випливає, що вона існує. Порушено й питання методологічного плюралізму

та методології, які є прийнятими або рекомендованими в межах науково-дослідних програм. Причому не зазначено, ні ким прийнято, ні ким рекомендовано ці методології. Виникає питання: чи це не є повернення до старих часів, коли методологію було «прийнято» та «рекомендовано», і про яку саме методологію йдеться? Так, раніше це була єдиновірна методологія матеріалістичної діалектики. Крім того, виокремлено концептуальний та інструментальний рівні методології правового пізнання. Концептуальний рівень охоплює парадигми, принципи, концептуальні підходи, теорії та концепції, що визначають загальний стан і спрямованість пізнання. Інструментальний рівень охоплює методи, концепти, категорії, поняття, тобто інструменти, які охоплюють евристичну функцію. Видається, зазначені фрагменти трактування методології пізнання в юриспруденції є прийнятною в догматичній теорії права тенденцією все класифікувати, втиснути в поняття та категорії. Інакше кажучи, «забетонувати», надати незмінної форми та змісту. Справа з методологією пізнання в юриспруденції й простіша, і складніша. Простіша ситуація тому, що немає потреби вміщати в методологію те, що стосується загальних засад епістемології, неперевіраних і недоказаних гіпотез чи фрагментів теорій висмикнутих з контексту або недоречно вставлених положень природничих наук. Складніша ситуація тому, що об'єкт і предмет пізнання в юриспруденції є вторинним. Право і практика його застосування не існують першопочатково та об'єктивно як об'єкти і предмети природничих наук.

У праві й практиці його застосування вагоме значення мають суб'єктивні фактори. Право (та й закони і нормативні акти) творять люди, поділені наразі історичними, культурологічними, економічними, фінансовими, політичними та іншими межами. Звичайно, виявляється еволюційна інтеграція людства. Спроба прискорити цей процес через так звану глобалізацію закінчилася крахом. Тому коли йдеться про юриспруденцію, то принаймні в західній її моделі можна спостерігати інтеграцію, взаємодію та взаємовпливи двох класичних систем: романо-германської (континентальної) й англо-саксонської. Діяльність міжнародних і європейських інституцій (зокрема судів) є тому підтвердженням. Україна, яка взяла курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію, теж залучена до цього процесу. Таким чином, вітчизняна юриспруденція і в теоретичному, і в нормативному виразі та в практичній площині право- і застосування стає подібною до європейської та західної. Цікавим і показовим є той факт, що більшість європейських (і загалом західних) правників не дуже переймаються проблемами методології, хоча філософсько-правові проблеми є постійно в їх полі зору. Імовірно, що це викликано прагматизмом західної культури взагалі та юридичної зокрема. Проте

накопичений західними юриспруденціями досвід і знання, особливо результати юридичної практики – потребують теоретичного переосмислення й узагальнення. Тому прослідковуємо зростання інтересу юристів до філософських і теоретико-правових досліджень (Lamond, 2020; Langlinais, & Leiter, 2016).

Зважаємо на те, що методологія пізнання в юриспруденції є систематизованою сукупністю філософських і наукових теорій, концептуальних ідей (моделей), методологічних принципів, парадигм і методів. Отже, той, хто досліджує юридичну теорію та практику, може здійснювати вибір між уже наявними вченнями чи теоріями, обрати розроблені на їх ґрунті принципи й методи пізнання та застосовувати у своїй пошуковій діяльності. Методологій і методів, які використовують у юридичному пізнанні, може бути дуже багато. Ніхто з дослідників чи практиків не зобов'язаний дотримуватися «загально-обов'язкових», «рекомендованих» чи «незмінних» методологій і методів. У теоретичному пізнанні дослідник сам обирає теорію, вчення та методи, які він використовуватиме, або творить методологію самостійно. У юридичній практиці ситуація дещо складніша. Тут необхідним є застосування історичної, логічної, компаративістичної, лінгвістичної та, можливо, деяких інших методологій, необхідних у правозастосуванні. Практика є перевіркою теоретичних концепцій і теорій. Але ми відкидаємо формулу «практика є критерієм істини». Практика може перевіряти істинність тих чи інших теоретичних міркувань. Проте не вона єдина визначає, що є істинним, а що ні. Вона може зорієнтувати теоретичні дослідження, виставляти певні замовлення перед теорією. Але юридична практика не менш, ніж теорія, є динамічною, змінною й такою, що трансформується. Таким чином, щоб вона була стабільнішою, рекомендовано відносно стабільні методології, зазначені вище.

Водночас зауважимо, що немає абсолютної, єдино вірної та назавжди даної методології пізнання в юриспруденції. Вибір методологій пов'язаний із загальним і професійним рівнем дослідника чи юриста-практика. Теоретик сам обирає методи дослідження, підґрунтям яких є певні методології. Він «розташовує» методології «по горизонталі» або творить з них систему, використовуючи навіть методи з різних методологій. Метод матеріалістичної діалектики має бути вилучений з пізнання в юриспруденції як помилковий. Діалектичний метод (за Г. В. Ф. Геґелем) може використовуватись у філософсько-правових або теоретичних дослідженнях досить обережно, з огляду на його надзвичайну складність (Forster, 2006). Резюмуючи, можна зазначити, що юристи зазвичай схиляються до використання догматичної методології.

Висновки

З огляду на викладене, можна дійти висновку про те, які методології пізнання в юриспруденції є доцільними та корисними:

1) слід відмовитися від ієрархій методологій, адже немає методологій «вищих» і «нижчих»;

2) методології варто розташувати за горизонталлю, використовувати їх може теоретик на власний розсуд;

3) не обов'язково дотримуватися лише однієї якоїсь методології, можна використовувати методи з різних методологій, тобто методика конкретного теоретичного дослідження може мати вигляд мозаїки методів;

4) методологія як вчення потрібна юристу-досліднику чи практику як інструмент для розвитку світогляду, він не зобов'язаний ставати «правомірним» нормативістом, юснатуралістом, герменевтиком, феноменалістом, позитивістом тощо.

References

- [1] Babkin, V.D. (2014). Methodology of historical and legal knowledge. Tenth legal readings. Legal education and science in Ukraine: traditions and innovations: proceedings of the International Scientific conference (pp. 20-29). Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova.
- [2] Balynska, O.M., & Yaschenko, V.A. (2018). *Methodology of modern jurisprudence*. Lviv: LvDuvs.
- [3] Chaikovskiy, A.S. (Eds.). (2004). History of the state and law of Ukraine. Kyiv: Yurinkom Inter.
- [4] Choduń, A. (2022). Argument from Precedent in Legal Interpretation of Texts of Legal Acts from the Perspective of a Derivative Concept of Legal Interpretation. *Archiwum filozofii prawa i filozofii społecznej*, 32(3), 19-37. doi: 10.36280/AFPiFS.2022.3.19.
- [5] Coleman, J.L. (2012). *Methodology*. The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law. Oxford, doi: 10.1093/oxfordhb/9780199270972.013.0008.
- [6] Danylian, O.H., & Dzoban, O.P. (2017). Methods of legal research. In *Great Ukrainian legal encyclopedia* (Vol. 2). Kharkiv: Pravo.
- [7] Dickson, J. (2022). *Methodology in Legal Philosophy* (Chapter 1). Meta-theory of Law. London: Wiley. doi: 10.1002/9781394163694.ch1.
- [8] Feyerabend, P.K. (1975). *Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge*. London: New Left Books.

- [9] Forster, M. (2006). Hegel's dialectical method (Chapter 5). *The Cambridge Companion to Hege* (pp. 130-170). F.C. Beiser (Ed.). Cambridge: Cambridge University Press. doi: 10.1017/CCOL0521382742.006.
- [10] Frank, S.A. (1985). Three Fallacies of Contemporary Jurisprudence. *Loyola of Los Angeles Law Review*, 19(1), 1-36.
- [11] Jasečková, G., Konvit, M., & Vartiak, L. (2022). Vernadsky's concept of the noosphere and its reflection in ethical and moral values of society. *History of science and technology*, 12(2), 231-248. doi: 10.32703/2415-7422-2022-12-2-231-248.
- [12] Kokhanov, O.P. (2016). History of psychology: from antiquity to the beginning of the 20th century. Kyiv: Interservis.
- [13] Kopcha, V.V. (2020). Methodology of legal phenomenon research: concepts, structure, tools. *Law Review of Kyiv University of Law*, 1, 54-58. doi: 10.36695/2219-5521.1.2020.08.
- [14] Kostytskiy, M.V. (2014). Logic as a methodology of scientific knowledge. *Philosophical and methodological problems of law*, 1, 3-13.
- [15] Kremen, V.H. (2009). The philosophy of human-centeredness in educational space strategies. Kyiv: Ped. dumka.
- [16] Lamond, G. (2020). Methodology (Chapter 1). *The Cambridge Companion to the Philosophy of Law* (pp. 17-37). Cambridge: Cambridge University Press. doi: 10.1017/9781316104439.002.
- [17] Langlinais, A., & Leiter, B., (2016). *Methodology of Legal Philosophy*. Oxford Handbook of Philosophical Methodology (pp. 671-689). H. Cappelen, T.Sz. Gendler, J. Hawthorne (Ed.). Oxford: Oxford University Press.
- [18] Makarov, Z. (2021). Ontological foundations of the socio-humanitarian paradigm of modern scientific development. Humanitarian discourse in the perspective of the 21st century: methodological principles: proceedings of the International Scientific and Practical Conference (pp. 54-60). Chernivtsi: Cerniv. nats. un-t im. Yu. Phedkovycha.
- [19] Mikhailina, T.V., & Hotsuliak, Yu.V. (2021). Crisis of methodology of modern legal research. *Uzhhorod National University Herald*, 65, 26-30. doi: 10.24144/2307-3322.2021.65.4.
- [20] Murashkin, M.H. (2021). Science in the context of philosophical knowledge. Dnipro: Monolyt.
- [21] Nowak, M., & Ziomek, J. (2019). Intuitive and Rational Cognition in the Theory and Practice of Management Sciences. *Problemy Zarządzania, Management Issues*, 82(2), 142-154. doi: 10.7172/1644-9584.82.7.
- [22] Oborotov, Yu.M., & Horobets, K.V. (2017). Methodology of legal knowledge. *Great Ukrainian legal encyclopedia* (Vol. 2). Kharkiv: Pravo.
- [23] Reshetov, O.O., Kyrylchuk, V.T., & Stezhko, Z.V. (2010). Cognition, sensory and rational cognition. *Proceedings*, 10(1), 25-27.
- [24] Serdiuk, O.B. (2005). Methodological research in jurisprudence: changing paradigms. *Actual problems of the state and law*, 24, 217-224.
- [25] Shcherba, S.P., Shchedrin, V.K., & Zlahoda, O.A. (2004). Historical forms and principles of dialectics. *Philosophy* (pp. 94-101). Kyiv: MAUP.
- [26] Sliusarevskiy, M.M., Zhovtianska, V.V., & Tatenko, V.O. (et al.). (2018). *Socio-psychological thinking: genesis, main forms and prospects of development*. M.M. Sliusarevskiy (Eds.). Kropyvnytskyi: Imeks-LTD.
- [27] Taekema, S. (2021). Methodologies of Rule of Law Research: Why Legal Philosophy Needs Empirical and Doctrinal Scholarship. *Law and Philosophy*, 40, 33-66. doi: 10.1007/s10982-020-09388-1.
- [28] Yatsenko, I.S. (2018). Some questions of the methodology of historical and legal research of the ideological and theoretical foundations for implementing the principle of separation of powers on the example of the Republic of Poland. *A young scientist*, 12(64), 556-562. doi: 10.32839/2304-5809/2018-12-64-127.
- [29] Yolon, P. (2002). Methodology. *Philosophical encyclopedic dictionary* (p. 374). Kyiv: Abrys.

Список використаних джерел

- [1] Бабкін В. Д. Методологія історико-правового пізнання. *Десяті юридичні читання. Юридична освіта і наука в Україні: традиції та новації* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 15–16 трав. 2014 р.). Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. С. 20–29.
- [2] Балинська О. М., Яценко В. А. Методологія сучасного правознавства / за заг. ред. О. М. Балинської. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 372 с.
- [3] Історія держави і права України : підручник / за ред. А. С. Чайковського. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 512 с.

- [4] Choduń A. Argument from Precedent in Legal Interpretation of Texts of Legal Acts from the Perspective of a Derivative Concept of Legal Interpretation. *Archiwum filozofii prawa i filozofii społecznej*. 2022. Vol. 32. No. 3. P. 19–37. doi: 10.36280/AFPiFS.2022.3.19.
 - [5] Coleman J. L. Methodology. *The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law*. Oxford, 2012. P. 311–351. doi: 10.1093/oxfordhb/9780199270972.013.0008.
 - [6] Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методи правового дослідження. *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права. С. 456–460.
 - [7] Dickson J. Methodology in Legal Philosophy : Chapter 1. *Meta-theory of Law*. London : Wiley, 2022. P. 1–29. doi: 10.1002/9781394163694.ch1.
 - [8] Feyerabend P. K. *Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge*. London : New Left Books, 1975. 339 p.
 - [9] Forster M. Hegel's dialectical method : Chapter 5. *The Cambridge Companion to Hegel* / ed. by F. C. Beiser. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. P. 130–170. doi: 10.1017/CCOL0521382742.006.
 - [10] Frank S. A. Three Fallacies of Contemporary Jurisprudence. *Loyola of Los Angeles Law Review*. 1985. Vol. 19. No. 1. P. 1–36.
 - [11] Jasečková G., Konvit M., Vartiak L. Vernadsky's concept of the noosphere and its reflection in ethical and moral values of society. *History of science and technology*. 2022. Vol. 12. No. 2. P. 231–248. doi: 10.32703/2415-7422-2022-12-2-231-248.
 - [12] Історія психології: від античності до початку ХХ століття : навч. посіб. / авт.-уклад. О. П. Коханова. Київ : Інтерсервіс, 2016. 235 с.
 - [13] Копча В. В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій. *Часопис Київського університету права*. 2020. Вип. 1. С. 54–58. doi: 10.36695/2219-5521.1.2020.08.
 - [14] Костицький М. В. Логіка як методологія наукового пізнання. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 1. С. 3–13.
 - [15] Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ : Пед. думка, 2009. 520 с.
 - [16] Lamond G. Methodology : Chapter 1. *The Cambridge Companion to the Philosophy of Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. P. 17–37. doi: 10.1017/9781316104439.002.
 - [17] Langlinais A., Leiter B. Methodology of Legal Philosophy. *Oxford Handbook of Philosophical Methodology* / ed. by H. Cappelen, T. Sz. Gendler, J. Hawthorne. Oxford : Oxford University Press, 2016. P. 671–689.
 - [18] Макаров З. Онтологічні підстави соціогуманітарної парадигми сучасного наукового розвитку. *Гуманітарний дискурс у перспективі ХХІ століття: методологічні засади* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 5–6 листоп. 2021 р.). Чернівці : Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. С. 54–60.
 - [19] Міхайліна Т. В., Гоцуляк Ю. В. Криза методології сучасних юридичних досліджень. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. Вип. 65. С. 26–30. (Серія «Право»). doi: 10.24144/2307-3322.2021.65.4.
 - [20] Мурашкін М. Г. Наука в контексті філософських знань : монографія. Дніпро : Монолит, 2021. 184 с.
 - [21] Nowak M., Ziomek J. Intuitive and Rational Cognition in the Theory and Practice of Management Sciences. *Problemy Zarządzania*. 2019. Vol. 82. Issues 2. P. 142–154. doi: 10.7172/1644-9584.82.7.
 - [22] Оборотов Ю. М., Горобець К. В. Методологія правового пізнання. *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права. С. 460–463.
 - [23] Решетов О. О., Кирильчук В. Т., Стежко З. В. Пізнання, чуттєве та раціональне пізнання. *Наукові записки*. 2010. Вип. 10. Ч. 1. С. 25–27.
 - [24] Сердюк О. В. Методологічні дослідження в правознавстві: зміна парадигм. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 24. С. 217–224.
 - [25] Історичні форми і принципи діалектики. *Філософія* : навч. посіб. / С. П. Щерба, В. К. Щедрін, О. А. Заграда. Київ : МАУП, 2004. С. 94–101.
 - [26] Соціально-психологічне мислення: генеза, основні форми та перспективи розвитку : монографія / [М. М. Слюсаревський, В. В. Жовтянська, В. О. Татенко та ін.]; за наук. ред. М. М. Слюсаревського. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 296 с.
 - [27] Taekema S. Methodologies of Rule of Law Research: Why Legal Philosophy Needs Empirical and Doctrinal Scholarship. *Law and Philosophy*. 2021. Vol. 40. P. 33–66. doi: 10.1007/s10982-020-09388-1.
 - [28] Яценко І. С. Деякі питання методології історико-правових досліджень ідейно-теоретичних засад реалізації принципу поділу влади на прикладі Республіки Польща. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64). С. 556–562. doi: 10.32839/2304-5809/2018-12-64-127.
 - [29] Йолон П. Методологія. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ : Абрис, 2002. С. 374.
-

Methodology of Theoretical and Practical Knowledge in Jurisprudence as a Scientific and Practical Complex

KOSTYTSKYI Mykhailo

Doctor of Law, Professor, Academic of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Professor
of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy
of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2093-2513>;

KUSHAKOVA-KOSTYTSKA Nataliia

Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Philosophy of Law and Legal
Logic of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1116-4751>

Abstract. The topicality of the research is due primarily to certain uncertainty regarding issues related to the choice of the methodology of scientific investigations in Ukrainian jurisprudence. The authors claim that there is no pyramid of knowledge methodologies in jurisprudence (three- or four-level), that there is a "horizontal" arrangement of methodologies and that the researcher (scientist) himself forms a mosaic of methodologies in his knowledge. The dominant positivist and normativist methodologies of knowledge, especially in legal practice, will be overcome in the domestic scientific and practical complex of jurisprudence in connection with the entry into the European space, where the synthesis of the continental and Anglo-Saxon systems of legal understanding and law enforcement is powerful. The purpose of the study is to identify methodological regularities in Ukrainian legal science and practice, its participation in integration processes characteristic of Europe. The methodological basis of the research is a polymethodological "horizontal" approach. The presented material constitutes a certain scientific novelty, because the issues of the methodology of knowledge in jurisprudence are rarely discussed and even less often investigated, especially in the context of the problem of the methodology of jurisprudence as a scientific and practical complex and the development of conceptual views on the specifics of legal knowledge at the theoretical and practical levels. Research results. The conclusion is substantiated that it is advisable for lawyers (both theorists and practitioners) to know the trends in the development of jurisprudence on the European territory and their influence on the development of this scientific and practical complex in Ukraine. Practical significance. The authors proposed a new conceptual approach that defines jurisprudence as a single theoretical-practical complex with the appropriate specificity of knowledge methodologies at the level of legal science (theoretical level) and legal enforcement (practical level)

Keywords: jurisprudence; scientific and practical complex; legal science; legal practice; methodology; methods; integration